

része e kötetnek a hivatalos kritika felől, hogy mi lett a költőnő által is alapított *Ujhold* c. folyóirattal, s miért nem publikálhatott csaknem tíz évig újabb verseskötetet. Rámutat a kritika „hangjának” változásaira az 1960-as évektől, Rónay György, Alföldy Jenő és Bányai János írásaira bővebben is kitérve. „*A hatvanas, de különösen a hetvenes évek végétől a Nemes Nagy Ágnes-líráról szóló értelmezéseket olvasva tanúi lehetünk annak a folyamatnak, amelynek során a vers (Buber kategóriáival) »szüntelen párbeszédé válik, ...találkozásokká, olyan úttá, melyen egy hang indul el az éberem figyelő te felé.«*” – írja Hernádi, majd a továbbiakban rátér az ún. „párbeszéd-utak főútvonalának” ismertetésére, melyhez háromféle értelmezési sítót jelöl ki. Ezek az 1. objektív tárgyias líra, 2. szakrális tapasztalat és 3. a nyelv-, illetve létfilozófia síkján történő értelmezés. A harmadik csoportba tartozók közé sorolja Schein Gábor a lírai életmű magyarázatához egy egész filozófiai apparátust segítségül hívó tanulmányait, melyeknek „*gerincét a Heidegger–Gadamer–Bultmann–Jauss vonulat alkotja. Emellett Schein Gábor sokat merít a dialógusfilozófiákból is (Martin Buber, Lévinas)*”. Amint már a korábbiakban is említettem, Hernádi Nemes Nagy Ágnes költészetéhez Martin Buber perszonalista filozófiája felől próbál közelíteni. E filozófia kulcsfogalmát, a *találkozást* emeli ki, mely valójában a személyiség „megnyílása, nyitottá válása” minden iránt. „*Tanulmányomban olyan Nemes Nagy Ágnes-versekkel foglalkozom, amelyek valamilyen módon a dialógust hordozó találkozást jelenítik meg.*” – írja. A könyv bevezető írásából már csak az a kérdés van hátra, hogy „meddig tart a »találkozás«?”, s ez a kérdés aztán ki is rajzolja a vizsgálandó további irányát, hisz Hernádi szerint a találkozás története nem ér véget az *Ekhnáton*-ciklussal, „*hanem a későbbi versekben is folytatódik, illetve újrazedődik*”. Az elemzések alapját Buber *Ich und Du* c. nagvesszéjében lefektetett gondolatai képezik, melyben „*elválasztja egymástól az Én-Az alapszóhoz kötődő Az-világot, és az Én-Te alapszóhoz kötődő Te-világot. Ha az én számára valamely létező Az-ként jelenik meg, az annyit jelent, hogy az Én tárgyként észleli azt a létezőt: tapasztalja, használja és birtokolja. Ha viszont ugyanez a létező az Én számára úgy jelenik meg, mint Te, az azt jelenti, hogy az Én személyként észleli a létezőt, azaz nem képes többé sem ... tapasztalni, sem birtokolni őt. Ehelyett viszonyba kerülnek egymással...*”

Nemes Nagy Ágnes verseinek és Martin Buber *Én és te* című művének együtt olvasása során Hernádi a párbeszéd nyomait keresi a költeményekben, azt próbálja megfigyelni,

hogyan alakul át az *Én-Az* reláció *Én-Te* viszonyá, majd innen miképpen fordul vissza ismét *Én-Az* relációvá a megszólító és megszólított közötti kapcsolat. A „terep” inentől kezdve a verseké, melyeknek motívumain keresztül Hernádi lépésről lépésre kimutatja e különleges kapcsolatok meglétét. A Nemes Nagy Ágnes által használt motívumok egyik legszebbikével, a *fával* Hernádi Mária behatóan foglalkozik. Rámutat, hogy a költőnő műveiben a fá üzeneteket hordoz a mondhatatlanból, „amely a törzsükön halad át”, s hogy ágaival az égbe, gyökereivel a földbe kapaszkodva „*a két világot összekötő tartóoszlop, világtengely*”. A fá a lét igazi tudói, s azért tudnak többet, mint az ember, „*mert csak léteznek és nem a lét kérdéseivel birkóznak*”.

A tanulmány a Nemes Nagy Ágnes-versek és Martin Buber-művek közötti folyamatos párhuzamkeresése közben olyan összefüggésekre, filológiai finomságokra irányítja rá a figyelmet, melyek egy jóval szélesebb körben teszik lehetővé az értelmezést, a művekről szóló diskurzust. Hernádi írása nagyon gazdag forrásanyagot használ, mind az irodalomtörténet, mind a filozófiatörténet tárgykörében, ezért őt olvasva biztosak lehetünk benne, hogy minden eddigi íródott fontos tanulmányra, kritikára ráirányítja a figyelmünket.

(*Fiatal Filológusok Füzetek*
XX–XXI. század, 1., Szeged)

Horváth Nóra

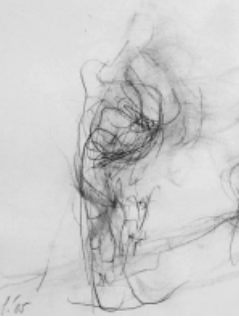
Domokos Mátyás: Nem-múló múlt

Szomorúan kell búcsút vennünk Domokos Mátyástól, a nemrég örökre eltávozott kitűnő irodalomtörténész-től, felejthetetlen barátától – a *Nem-múló múlt* című esszé(tanulmány)-kötetét olvasva. Először a legjobb írás keserű hangját, fájó érzéseit, komor tapasztalatát kell észrevennünk. Keserűen tapasztalta, hogy az őt körülvevő világ teli van fenyegetettséggel, reménytelenséggel, kiszolgáltatottsággal, gyűlölet-áradattal, a rendszer-változási kísérlet illúzióvesztésével. Ő, aki egész életét rátette a magyar irodalomra – mint szerkesztő, olvasó, kritikus –; körülötte minden összezsugorodik. Ő még mindig – fiatal kora óta – biztosan fogódzott jól választott mestereibe, Illyés Gyulába, Németh Lászlóba és másokba. És az évek, évtizedek elmúlásakor érezte, hogy az igazi értékeket visszaszorítják, eltorzítják, elhallgatják. A számára biztos irodalmi művek „arany-értékét” lebecsülik, a magyar irodalom valóságos kincseit mintha elfelejtenék vagy

tudatosan elfelejtetnék. Ebben a bizonytalan korban „nem az irodalmi érték van válságban, hanem az ember” – fogalmazta meg. Itt nem sejthető az, hogy Ady eltévedt lovasa merre tart. „Mostanság egyfajta black out történelmi pillanatában hajóznunk? Nemcsak mi; az egész emberiség.” „Fenenagy szabadság” van, „vakondok-esztétikák” keltenek „zűrmisét”, irodalmi életünk és „intézményrendszere” összeomlott, „trapéz és korlát” nélkül végzik a mutatványokat. Itt brutális függés riaszt, ott szellemi életünk „penészfoltjai” látszanak. Az új Szabadság félelemmel teli, hamis nosztalgiaikkal párosulva, a „megsemmisülés” régi veszélyével, „súlyos fenyegetettséggel élve hódít”. A „szellemi-erkölcsi érzékenység eltompulásának ólomköpenyébe” burkolózik.

Domokos Mátyás keserű megálapításai, fájdalom-kínzó körletei – évek, évtizedek óta benne élnek. Régebben elkeseredve idézte Juhász Gyulát: „Elvéreznek legméltóbb álmaink?” És a szeretett Szabó Lőrincre hivatkozik, különbékét kötte, a megcsalatottság érzésével, a megváltoztathatatlannak tűnő ember és ember közti egyenlőtlenséget látva a kilencvenes években. A hódmezővásárhelyi találkozóon tudja, hogy mindig „rág a paraszt kenyerén” a gazdag, valamilyen „levantei gátlástalanság”, „pöf-feszkedő maffiönizmus” hódít. Úgy érzi: „balkáni csöcselékké” válunk. A Forrás című folyóirat 2002-es júliusi–augusztusi számában, a „hiány-lexikonban” – ő maga szerint is – „epekeserű” választ tud adni: „nekem maga a társadalom hiányzik, a jól működő s különféle funkcióit normálisan ellátó társadalmi organizmus” hiányzik. Ebben az írásában, a feltett kérdésre adott válaszban „beteg társadalomról”, az „évszázadokon” át öröklött nyavalyákról, veszélyeztetettségről, a magyar irodalomban megirt tragikus létérzetről vall. (Hiszen a nagyvilág, a külső környezet helyzetét értékelve ő mindig a magyar irodalom klasszikusaira gondolt, rájuk hivatkozott Kölcseytől Adyig.)

Az irodalomtörténész, az esszéista Domokos Mátyás évtizedeken keresztül Illyés Gyula, Németh László, Szabó Lőrinc, Weöres Sándor és mások műveit rendezte sajtó alá, mint kiadói szerkesztő sokszor napokon át, reggeltől estig velük volt együtt. Ez az irodalom-közelség, ez az írókkal való állandó baráti kapcsolat, szerkesztői munka határozottan befolyásolta a maga nézeteit, véleményét, értékeltését. Egyszer csaknem elborzadva ír a közelmúlt irodalmi életének „katakombalétéről”, a magyar (ál)tudomány „grandiózus torzszülöttjéről”: „A magyar irodalom története I–IV. (és pótköteteiről). Ez a „spenótnak” becézett

nagy irodalomtörténet. A szocialista realizmus helyébe a „diktatórikus igénnyel fellépő posztkommunista szövegirodalom” lépett. Domokos Mátyás „művi vakság” és a „pszeudoirodalom” korában él, és szellemesen így jellemzi ezt: „amiben a 'semmi' se úgy szállong, mintha valaminek lenne a pora”. Olykor megdöbbenve ír „ízlésterrortól”, „álközmegegyezésről”, hisztérikus „értéklottoról”, a békés-békétlen együttélés áldott-áldatlan viszonyairól. Ő mindig az igazi irodalmi értékeket keresi, ír róluk, értékeli. „Leletmentést” végez, beszámol a rejtett cenzúrávilágról, újra szeretné sokakkal „felfedeztetni” Illyést! S míg a Szépirodalmi Kiadóban kitűnő szerkesztők közt jól érzi magát, közben a cenzorok kihúznak, beírnak, műveket „dobnak ki”. Közismert Illyés Gyula *Egy mondat a zsarnokságról* című irodalomtörténeti jelentőségű versének sorsa: 1950-ben írta, először megjelent az Irodalmi Újság 1956. november 2-i számában, majd hosszú hallgatás után a *Menet a ködben* című kötetében 1986-ban (a Szépirodalmi Könyvkiadónál). És amikor Illyést „támadják”, hogy minden időszakban elismert, kitüntetett költő volt, azonnal hozzáteszi Domokos: „1947 és 1955 között neki se jelent meg új verseskötete”. A kortalán két epizóddal jellemezhetjük. Németh László drámakötetét nem akarták kiadni, s különösen nagy „ellen-szenvet” váltott ki politikai körökben a mű címe: „Szerettem az igazságot”. 1955-ben Andics Erzsébet a stockholmi békekongresszusra utazott, vele volt Illyés Gyula is, aki védte Németh Lászlót. Andics Erzsébet indulatosan kifakadt: „Németh László nem szeretheti az igazságot!” S a külvilág és a barátság jellemzésére idézzük Sárközi Márta levélrészletét Németh Lászlónak 1960. május 14-én: „Ebben a szar világban és egyre szarabbnak bizonyult emberek között mégiscsak összetartozunk, és számíthatunk egymásra.”

Különösen erős felelősségérzet élt benne. Weöres Sándor *Öröklét* című versének sorait idézve – „Mert ami egyszer végbement, / azon nem másít semmi rend, / se Isten, se az ördögök: / múltónak látszik és örök” – tudta és világosan megfogalmazta, hogy felelős mindenért, minden tettéért. Ezt az igényességet, magas szellemi színvonalat mindig megkövetelte önmagától egy „következmények nélküli” korban. Felelősséggel keres választ a magyarság sorsát szemmel tartva; felelősséggel választja ki a magyar irodalom nagy alkotóit. Itt Arany János Alkalmi versét idézi, később Babits szavaival lép tovább, Ady Endre versszakát helyezi mottónak (Szerencsés szentendőt kívánok),

Németh László életműve körül filológiai rendteremtést követel, Illyés Gyula franciaországi úti beszámolójára hivatkozik, Szabó Lőrinc verseinek „kielégíthetetlen” életvágáról szól stb. Domokos Mátyás „írói leltárában” minden jelentős magyar alkotó szerepel – különösen érzékeny és mindig biztos minőség-mérlegére téve. Az igényességben, a színvonalban, az igazi értékben élve a magyar irodalomban mindig jól választott. Hihetetlen tömörséggel ömlött belőle az igazi irodalom, pl. Németh László kapcsán: Illyést idézve („az ember jobbra változó”, *Avar*, 1935), Szabó Lőrincet („azt hittem, szép szó vagy erőszak / ér valamit / s az élet, ha sokan akarjuk / megváltozik”, *Különbéke*, 1933) stb. Az esszéiről vallomásával szól Keatstól Illyésig, de máskor az irodalomtörténész pontosságával mélyed el a Magyar Csillag körüli vitákban, támadásokban, szélsőséges törzsű-rásokban, „zsidózásban”, kegyetlen kritikákban (Új Magyarország, Milotay István stb.). A kor félelmetes, pl. 1943 - a megtámadott: Illyés Gyula, aki a *Tüzes trónnal* válaszolt „Egy hírlapi hadjáratra” ajánlással. „Ültesenek trónusodra, másat / akkor sem mondhatok...” (1943).

Adósságtörlesztés Illyés Gyulát olvasva pl. a *Semmi közelít?* című vallomása, beszélgetése. Az egyik kulcskérdés: „divatos-e”, „modern-e” Illyés? Domokos Mátyás ezzel kapcsolatban felidézi Weöres Sándorral való beszélgetését. Olvassák-e a *Zalán futását?* Valószínűleg senki. De a *Zalán futásának* és költőjének létéről tudnak, Vörösmarty él. „Egy írónak, költőnek, nagy szellemi jelenségnek a léte és továbbélése az idő fölött nem föltétlenül az olvasási statisztikák mérlegén dől el, hanem a műveikbe foglalt igazságon – hogy patetikus legyen –, pontosabban azon a módon, ahogyan ezt az igazságot kifejezték. Illyés is reménykedett abban, hogy műve érvényes.” S ezt egy verssel is alátámasztotta. Majd kedves együttléteinek szellemi kapcsolatáról, udvariaskodás nélküli természetességéről, „csodafegyveréről”: „az igazán komoly dolgokat királyi iróniával adta elő” Illyés Gyula. Igen, királyi jelenség volt, a társaság központja, a legműveltebb magyar író – Babitsot és Kosztolányit is beleértve –, a nagyság rendkívüliségével, „fájó idegdúc”, aki mindig változtatni, javítani akart a magyarság sorsán. A *Semmi közelít* kései verseiben vall szorongásairól, a XX. század emberének depressziójáról, örökös reménykedéséről, a nemzet, a „malomalji nép” keserű sülyedéséről, örökös számadó-szerrepéről („gyáva a köznapi, percnyi courage / ment embert s honokat” – írta a *Hunyadi keze* című versében). Mindig felmerült Illyésben a magyarság sorsa, az európai fejlődésről való

leszakadás lehetősége, a maga örökös erkölcsi felelőssége. Bibó István mondta: „Kodály Zoltán elmehetett nemcsak egy értelmes és mértéktartó államhatalom, de akár Rákosi Mátyás rendezvényeire is: neki egy dolga volt, örködni a magyar zenekultúra felett.” Illyés Gyula is „számadó” hűséggel őrizte, óvta nemzetét.

A *Nem-múlt múlt* című kötetében felejtethetetlenül őrzi Domokos Mátyás a magyar irodalom óriásainak kézfogását, műveiket elemezve, értékelve Németh Lászlótól Illyés Gyuláig. De közben kénytelen-kelletlen keserűen összegezni is kellett a kor értékválságát, társadalmi és irodalmi nyomorúságát. Az irodalomtörténész keserűségén ritkán tört át a remény, s bizakodás, az öröm, az igazi barátság fénye: „Nem szabad, hogy ez a Szabadság, amelyet még nem ismerünk, amellyel még nem is éltünk együtt, csak az idősebb nemzedékek túlélői láthatólag megvillanni egy pillanatra, tizenvalahány napig, lőporfüstben és torkolattüzek fényeinel angyalarcát, mert aztán itt hagyott bennünket, a Szolgátság Házában, egy új rossz világban, új hazug világban értelmét veszítse ismét!”

(Nap Kiadó, 2006)

Szekér Endre

Jaime de Angulo: Indián mesék

Mesék korszakai és divatai, időszakos lelkesültségek Micimackóért vagy Babarért, később királykisasszonyokért vagy indián hősökért – szinte minden gyermek felhangoltabb és fogékonyabb korszakát végigkísérik. De valljuk be őszintén, mire a felnőttkor eléri korai határát, ez élményeknek és vágyvilágnak már gyakran csak töredékei maradnak...! Furfangos legények, ördögös kocsisok, leleményes sündisznók vagy bátor nyulak apró sztorijai úgy enyésznek el az idő ködével, hogy legközelebb akkor csudálkozunk rájuk ismét, amikor cseperedő csemetéink polcára kerülnek a régi vagy új meséskönyvek...

Az álmodozó hajlandóságú felnőtt még olykor szőgyelli is egykori vonzalmát a tündérszép királykisasszony mesekönyvi illusztrációja iránt, vagy bőszen tagadni igyekszik, hogy bármikor is elhitte Maugli félelmeinek indokoltságát Sir Khántól, vagy épp el-eljátszik szerelmes hónapjainak átfantáziált delutánjain a Kis herceg tudatos naivságát övező atmoszférával és naiv világgéppel. Indiánokért rajongani ma már nem divat, szinte tudatos felnőttkor kell hozzá és az újkori Amerika népismerete, hogy önérzetes felnőtt a maga morális fennkölségében alkalmi érzelmi szo-